

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

БЕЛЕНОК Володимир Павлович - здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

**УДК 343.31+343.852
DOI 10.32782/LAW.UA.2021.3.19**

В статті на основі аналізу судової практики, результатів досліджень учених розкриті особливості організаційно-управлінських детермінант угрози или насилія в отношении сотрудников правоохранительных органов в Украине. В систему таких детермінант отнесені: недостатки реформирования правоохранительных органов, кадровый дефицит и низкокачественный кадровый менеджмент, неудовлетворительную их подготовку, низкий уровень авторитета правоохранительных органов и доверия к ним, неудовлетворительную систему оценки результатов правоохранительной деятельности, наличие фактов противоправной деятельности среди правоохранителей, их предвзятое освещение СМИ, неудовлетворительные критерии оценки работы правоохранителей, неэффективная система наказаний за посягательство на них.

Ключевые слова: угроза, насиліе, работник правоохранительного органа, детермінанти, причини и условия преступлений, кримінологическая характеристика, предупреждения преступлений.

Постановка проблеми

Розглядаючи кримінологічну характеристику погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, першочергово слід звернути увагу на причини та умови вчинення даного злочину, оскільки лише у контексті пізнання самої природи кримінально протиправної діяльності зага-

лом та конкретного кримінального правопорушення зокрема, можлива розробка чіткої стратегії запобігання злочинам та кримінальним проступкам. Розуміння причин та умов вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України, дає змогу максимально розкрити сутність цього суспільно небезпечного явища.

Стан дослідження

Вагомим внеском у розроблення питань кримінально-правової та кримінологічної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є дослідження українських учених – А. В. Бойка, Л. П. Брич, С. В. Єрмолаєвої-Задорожньої, О. О. Кирбятєва, В. А. Клименка, В. І. Осадчого, М. В. Сийплікі, А. М. Удода, І. Д. Метельського та ін. Разом із тим питання причин та умов цих злочинів, зокрема організаційно-управлінських детермінант, залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті – на підставі наявної емпіричної бази, а також досліджень вчених встановити організаційно-управлінські детермінанти погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів в Україні задля подальшого формування відповідних заходів віктимологічного, спеціально-кримінологічного та загальносоціального запобігання цим злочинам.

Виклад основного матеріалу дослідження

Помітне місце у детермінації погроз або насильства щодо правоохоронців відводиться організаційно-управлінським детермінантам. В їх структурі першочергово варто звернути увагу на *недоліки реформування правоохоронних органів*. За результатами дослідження Харківської правозахисної групи спільно з Харківським інститутом соціальних досліджень діяльності поліції (міліції) щодо масштабів розповсюдження незаконного насильства у 2004–2020 рр. встановлено, що серед поліцейських реформу поліції вважає успішною лише кожен третій патрульний поліцейський (32 %) та 13,9 % представників інших підрозділів поліції. Кількість таких, що взагалі вважають реформу проваленою, – більша, причому як серед поліції загалом (58,5 %), так і серед патрульних (37,7 %). Майже кожен четвертий вказав, що реформу ще не закінчено [1]. Тому, очевидно, що мають рацію А. А. Вознюк та О. О. Дудоров в тому, що в Україні має місце незавершене (перманентне) реформування сфери кримінальної юстиції й істотні недоліки, допущені під час цього реформування. Тому нині вітчизняні правоохоронні органи не можуть повною мірою впоратись із сучасними масштабами злочинності в державі [2, с. 21; 3, с. 177].

Основними найбільш очевидними проблемами реформування правоохоронної системи в цілому є такі:

1. Реформування здійснюється поза межами загальнонаціональної ідеї, або єдиної концепції розвитку правоохоронної системи. Тому й не дивно, що цей процес має фрагментарний та безсистемний характер. Відсутність єдиних концептуальних підходів у цьому напрямку діяльності держави має наслідком суперечливе трактування одних і тих самих об'єктивних обставин, що виникають при здійсненні правоохоронних функцій. Наприклад, презумпція «спочатку підкорюйся, потім оскаржуй», задекларована МВС України для підрозділів НП України, в свою чергу часто трактується органами прокуратури або підрозділами ДБР як перевищення або зловживання службовим становищем. В той же час, шкода (моральна

або матеріальна) яка завдається працівникові поліції у зв'язку з виконанням службових обов'язків може визнаватися працівниками прокуратури як малозначна, неочевидна, або така, що мала лише побутове підгрунття.

Про відсутність системного підходу в реформуванні свідчить створення нових інституцій функції яких певною мірою дублюються. Це стосується створення ДБР, НАБУ, БЕБ.

2. Наявний істотний дисбаланс та диспропорція в навантаженні та матеріально-технічному забезпеченні системи правоохоронних органів (НП України, ДБР, НАБУ, СБУ, БЕБ). Наприклад, поліцейські як представники найбільш чисельного правоохоронного органу мають найбільше навантаження. Як слушно зауважує А.А. Вознюк з прийняттям нового КПК України 2012 р. навантаження на слідчі підрозділи відразу суттєво зросло і як наслідок майже кожен слідчий НП України мав по декілька сотень кримінальних проваджень (в середньому близько 300), які він просто фізично не в змозі був ефективно розслідувати [3, с. 177]. На сьогодні ситуація звичайно покращилася, однак всеодно навантаження на слідчі підрозділи НП України в рази більше, ніж, наприклад, у слідчих ДБР чи детективів НАБУ. Однак незважаючи на це різниця між середньо заробітною платою слідчого ДБР чи детектива НАБУ, з одного боку, та слідчого НП України, з другого боку, може сягати шестикратного значення на користь першого, що обумовлює «м'яко» кажучи певний дисбаланс між конкурентністю кваліфікованих кадрів тотожних за процесуально-функціональним змістом органів, діючих в межах конкретної територіальної одиниці.

Більше того істотні дисбаланс та диспропорція до нещодавнього часу існували і в системі НП України: працівники патрульної поліції мали набагато краще матеріально-технічне забезпечення, ніж працівники інших служб, хоча і робота у них була не найбільш складна у порівнянні з роботою слідчого чи оперативного працівника. Відтак з самого початку таке штучне виокремлення працівників патрульної поліції обумовило виникнення у них конфлікту з іншими підрозділами НП України. Як влучно підмітив

В. А. Глуховеря після приходу до лав НП України нових поліцейських з числа цивільних осіб, які в минулому були громадськими активістами Євромайдану, бійцями АТО та мали конфлікт з правоохоронними органами, отримання ними заробітної плати в декілька раз більше, ніж колишні працівники міліції, які пройшли атестацію, це протистояння продовжилось [4, с. 21]. Конфлікт між зазначеними категоріями поліцейських загострився у зв'язку з незадовільною на початку реформування підготовкою патрульних та низькою якістю надання ними поліцейських послуг з виявлення, припинення та документування протиправних діянь.

Значно нижчий рівень матеріально-технічного забезпечення та значне навантаження обумовлює той факт, що серед правоохоронців НП України найбільший некомплект.

3. Незважаючи на те, що в процесі реформування певні зусилля спрямовувалися на покращення кадрового менеджменту залишилися суттєві недоліки системи відбору кандидатів на службу до низки правоохоронних органів. Наприклад, у певних випадках відбір кандидатів відбувається без належного психофізіологічного дослідження або за принципом «кумівства» (під час призначення на посаду пріоритет віддається не професійним якостям, а наявності факту попереднього знайомства, дружніх або й родинних відносин).

Має рацію А.А. Вознюк в тому, що під час створення поліції механізм перевірок, переатестацій, конкурсів був наскільки непродуманим, що частина старих некваліфікованих міліціонерів або тих, які добре орієнтуються в корупційних схемах незаконного збагачення, залишилися на службі або ж поновилися після звільнення, натомість значна кількість висококваліфікованих кадрів була втрачена, зокрема й у результаті звільнення за власним бажанням [5, с. 47].

4. Незадовільним залишився рівень підготовки правоохоронців. Наприклад, в значній частині випадків має місце недостатній рівень загальної професійної підготовки, який включає в себе фізичну і тактико-спеціальну підготовки, психологію і стресостійкість, знання процесуального та матеріаль-

ного законодавства, адмінпрактику, навички елементарної комунікації тощо. Чи не найбільше проблем з підготовкою працівників патрульної поліції. Певною мірою це обумовлено, як видається, занадто коротким терміном навчання – 4 або 6 місяців.

5. Відсутня загальнодержавна програма підвищення іміджу правоохоронців, зміцнення їх авторитету, а також підвищення довіри до них. Держава не вживає достатніх заходів у цьому напрямі.

6. На що спрямовані реформи? Щоб дати відповідь на це питання варто звернути увагу на той факт, що кошти, які витрачаються під час реформ – це в значній частині випадків не кошти державного бюджету, а донорське фінансування міжнародних організацій-партнерів, відповідальних за загальну координацію реформ та приведення відповідних правоохоронних органів у відповідність зі світовими стандартами. Відтак, вони мають використовуватися виключно для конкретних проектів, в конкретно визначених напрямках. Частково має рацію А.А. Вознюк, що «під час реформування кошти, зазвичай, вкладаються у розроблення нових технологій, технік, методик, однак прості елементарні нагальні проблеми, які виникають у повсякденній діяльності поліцейського, не завжди вирішуються, що створює корупційні ризики, оскільки для їх вирішення правоохоронець починає самотійно шукати кошти – і як результат маємо затримання за вимагання чи одержання неправомірної вигоди» [5, с. 47]. Дійсно ми маємо серйозні інноваційні підходи в системі правоохоронної діяльності. Наприклад, на думку О. М. Волуйко до інновацій у формах і методах роботи поліції можна віднести: 1) створення ситуаційного центру; 2) запровадження відеоаналітики; 3) реалізації програм «Безпечне місто», «ПОЛІС» (Поліція і Спільнота); 4) проведення експерименту щодо створення підрозділів детективів тощо. Прикладом використання новітніх аналітичних інструментів у боротьбі з економічною злочинністю може бути використання в процесі обробки інформації SWOT-та PESTEL-аналізів [6, с. 28]. Надзвичайно корисним є використання пристроїв «Cellebrite UFED» для зняття інформації з

мобільних телефонів та смартфонів. Безумовно ці та інші інновації забезпечують суттєвий прогрес у функціонуванні правоохоронної системи, однак в першу чергу мають бути забезпечені елементарні потреби правоохоронців (в оплаті праці, транспортних засобах, пальному, оргтехніці тощо).

Розглянемо ці та інші проблеми реформування правоохоронців у контексті детермінації погроз або насильства щодо них. Одним із наслідків незадовільного реформування правоохоронної системи є проблема *кадрового дефіциту* та *низької кваліфікації кадрового менеджменту*. С. В. Єрмолаєва-Задорожня з цього приводу зауважує, що головною проблемою, яка наявна сьогодні в системі правоохоронних органів, є кадровий дефіцит, який спостерігається майже в кожній області. На сьогоднішній день правоохоронним органам бракує досвідчених та професійно підготовлених осіб. Нові кадри, які прийшли на заміну старим, фізично не здатні виконувати той обсяг роботи, який від них вимагається [7, с. 92].

Окрім цього, доволі поширеною є практика призначення на керівні посади в правоохоронні органи осіб без необхідних знань, вмінь та досвіду роботи через корупційні зв'язки. У результаті роботу підрозділів правоохоронних органів організовують некомпетентні керівники, які у певних випадках неспроможні організувати ефективну роботу правоохоронців з мінімальними ризиками посягань на них.

Суттєво впливає на рівень погроз або насильства щодо правоохоронців *незадовільна їх підготовка*. Це підтверджують не лише вчені, наприклад С. В. Єрмолаєва-Задорожня [7, с. 111], М. М. Марков [8, с. 227], але й самі правоохоронці, які брали участь в інтерв'юванні. Респонденти звернули увагу на такі причини і умови вчинення цих злочинів: відсутність належної фізичної, психологічної та тактичної підготовки; недостатні вміння та навички спілкування з громадянами, зокрема з правопорушниками; невміння урегулювати конфліктну ситуацію; низький рівень професіоналізму, стресостійкості; неготовність до екстремальних ситуацій; незнання закону та невміння його застосовувати

на практиці; боязнь застосування поліцейських заходів примусу через надмірну критику суспільства, а також негативну слідчу та судову практику реагування на наслідки застосування таких заходів; прояви недбалості; невжиття заходів особистої безпеки; небажання (страх) наражати себе на більшу (переважно уявну) небезпеку тощо.

У більшості випадків правоохоронці на початку спілкування з громадянами намагаються уникнути конфліктних ситуацій і не допустити ескалації конфлікту, що громадяни оцінюють як слабкість і не вміння використовувати поліцейськими надані їм законодавством повноваження.

Респонденти відмічають і не відповідне реагування працівників поліції на дії правопорушників (в їх діях в певних випадках наявна занадто лояльна або занадто провокативна поведінка, або ж одностороння оцінка дій правопорушника).

Підготовка до професійної діяльності правоохоронців досить часто здійснюється формально, без отримання необхідних знань, вмінь та навичок.

З огляду на недоліки підготовки правоохоронці іноді недооцінюють небезпеку погроз або насильства та не вживають необхідних заходів щодо запобігання цим протиправним діям.

В контексті погроз або насильства щодо правоохоронців підготовка може мати принципове значення, оскільки в одних випадках не підготовлені працівники належним чином не реагують на протиправні дії правопорушників і як наслідок стають потерпілими від злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

М. Б. Моховий зазначає, що нерідко і самі потерпілі не звертають належної уваги на факти вчинення відносно них посягань. Відбувається це, мабуть, і внаслідок небажання витратити час на відвідування прокуратури і суду, «звикання» до фактів протиправних дій правопорушників як необхідного атрибуту своєї професії [9, с. 23].

Натомість достатній рівень підготовки дозволяє не лише уникнути погроз чи насильства, але й адекватно зреагувати на них або інші протиправні дії, зокрема правильно кваліфікувати вчинене, припинити

правопорушення та притягнути до встановленої законом відповідальності.

З огляду на зазначене варто погодитися з Д. В. Швецем, який зауважує, що саме від освіченості та підготовленості правоохоронців залежить стабільність держави, нормальне функціонування її інститутів та спокій у суспільстві. Підготовлений поліцейський у змозі не лише прийняти правильне рішення в кризовій ситуації та зберегти життя собі й оточуючим, а й формувати їх громадянську позицію щодо подій у державі [10, с. 103].

Наслідками незадовільного реформування правоохоронних органів, кадрового дефіциту, низькоякісного кадрового менеджменту, незадовільної їх підготовки є випадки порушень вимог дисципліни та законності, а також ганебні факти вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень цими представниками державної влади. Кримінально карані, дії цих представників державної влади у певних випадках провокують на погрози або насильство щодо них, створюють їм імідж безкарного корумпованого органу.

Окремі причини та умови вчинення погроз або насильства щодо правоохоронців пов'язані з *низьким рівнем авторитету цих представників влади та довіри до них*. З огляду на зазначене у значній частині випадків в правопорушників, а також простих громадян, формується негативне відношення до правоохоронців. Це ставлення в умовах конфлікту з правоохоронцем, що виникає зазвичай з приводу вчинення правопорушення, переростає у фізичне протистояння і як наслідок правоохоронцю, який діє правомірно висловлюється погроза або щодо нього застосовується фізичне насильство.

Загальна недовіра окремих верств населення до правоохоронних структур також може провокувати публічний осуд правомірних дій правоохоронців у конкретних ситуаціях (наприклад, громадського осуду можуть зазнати дії декількох поліцейських щодо законного застосування заходів примусу до жінки, яка грубо порушує громадський порядок, вчиняє очевидний злочин та при цьому погрожує або вчиняє фізичне насильство щодо правоохоронців). За таких обставин правоохоронці також можуть ста-

ти об'єктом посягань з боку недовірливих громадян.

Тому й не дивно, що в суспільстві побутує думка про те, що працівники правоохоронних органів, насамперед поліцейські нічого не роблять корисного, а лише затримують та притягують до відповідальності невинних людей, знущаються над ними, систематично одержують неправомірну вигоду, займаються «кришуванням» бізнесу. Для такої думки є певне підґрунтя, оскільки такі протиправні випадки дійсно мають місце, однак вони не мають системного характеру, а здебільшого одиничні. Не кажучи вже про те, що громадяни у частині випадків самі провокують правоохоронців на вчинення протиправних дій відносно себе (вчиняють протиправні дії, ображають представників влади, намагаються будь-яким способом уникнути відповідальності, пропонують їм неправомірну вигоду тощо).

Останнім часом помітною умовою вчинення злочину стосовно поліцейських є упереджене висвітлення ЗМІ їх протиправної діяльності. А. В. Кудряшов слушно зауважує, що у телевізійних новинах громадяни спостерігають сюжети, які з захопленням висвітлюються телеоператорами як кілька поліцейських не впоралися з п'яним бешкетником, або п'яний водій безкарно нецензурно ображає співробітників поліції, або крупним планом – лице розгубленого патрульного поліцейського від якого провокаційно вимагають назвати Правила дорожнього руху, або як затриманий правопорушник «панібратськи» поплескував поліцейського по плечу тощо. Очевидно, що громадянин стверджується в негативному ставленні до співробітників поліції, коли бачить, що правопорушення та образи залишаються безкарними [11, с. 92].

Важливе місце у структурі цих детермінант належить *критеріям оцінки діяльності правоохоронців*. Звичною картиною для країн колишнього Радянського Союзу, у тому числі України, є оцінювання діяльності правоохоронної системи за показниками рівня та динаміки злочинності та кількістю кримінальних проваджень, обвинувальні акти в яких передані до суду. Суб'єктивістські вимоги вищих посадових осіб про знижен-

ня показників злочинності дотепер є широко поширеним явищем. Такі вимоги, на жаль, не забезпечені об'єктивними умовами і можливостями правоохоронних органів [7, с. 94]. Як наслідок правоохоронці в «гонитві за показниками» нерідко вчиняють протиправні діяння чим провокують правопорушників або законслухняних громадян на погрози або насильство відносно представників влади.

Заслугує на увагу також *неефективна система покарань* в цілому та за вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України, зокрема. У певних випадках має місце занадто лояльне відношення до цих злочинів судової гілки влади, надмірна толерантність суддів та невиправдане застосування ст. 75 КК України до осіб, які вчиняють насильство щодо правоохоронців.

Висновки

У системі соціально-негативних явищ та процесів, які детермінують погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як свій наслідок, помітне місце відводиться організаційно-управлінським детермінантам цих злочинів до яких належать: недоліки реформування правоохоронних органів, кадровий дефіцит та низькоякісний кадровий менеджмент, незадовільна їх підготовка, низький рівень авторитету правоохоронців та довіри до них, незадовільна система оцінки результатів правоохоронної діяльності, наявність фактів протиправної діяльності серед правоохоронців, їх упереджене висвітлення ЗМІ, незадовільні критерії оцінки правоохоронців, неефективна система покарань за посягання на представників влади.

Забезпечення ефективної кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів від погроз та насильства неможливе без усунення причин і умов організаційно-управлінського характеру, які сприяють вчиненню цих злочинів. Без виявлення цих детермінант неможлива й побудова ефективного комплексу запобіжних заходів, які спроможні мінімізувати такі кримінально протиправні прояви щодо правоохоронців як погрози і насильство.

Детермінанти організаційно-управлінського характеру у значній мірі пов'язані з недоліками реформування правоохоронних органів, а тому вони повинні бути враховані в подальших етапах цього процесу. Водночас знання зазначених причин і умов дозволяє суб'єктам, уповноваженим на запобігання погрозам або насильству щодо правоохоронців, спрямувати відповідні заходи віктимологічного, спеціально-кримінологічного та загально соціального запобігання у необхідному напрямку.

Література

1. Кобзін Д., Черноусов А., Щербань С. Національний моніторинг незаконного насильства в поліції в Україні в 2020 році. Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні». 04.01.2021. URL: <https://khp.org/1608808709>
2. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021 : Альманах наукових праць* / за ред. проф. Є.Л. Стрельцова, проф. О.В. Козаченка, PhD О.М. Мусиченко. Миколаїв. 2021. С. 21–31.
3. Вознюк А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 176–194.
4. Глуховець В. А. Національна поліція: стан та проблеми реформування. *Форум права*. № 5. 2016. С. 20-23.
5. Вознюк А.А. Реальні причини топкорупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 1. С.44–47.
6. Волуйко О. М. Психологічні чинники готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 180 с.
7. Ермолаєва-Задорожня С. В. Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання : дис.

АНОТАЦІЯ

У статті на підставі аналізу судової практики, результатів досліджень вчених розкрито особливості організаційно-управлінських детермінант погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів в Україні. До системи таких детермінант віднесено: недоліки реформування правоохоронних органів, кадровий дефіцит та низькоякісний кадровий менеджмент, незадовільну їх підготовку, низький рівень авторитету правоохоронців та довіри до них, незадовільну систему оцінки результатів правоохоронної діяльності, наявність фактів протиправної діяльності серед правоохоронців, їх упереджене висвітлення ЗМІ, незадовільні критерії оцінки роботи правоохоронців, неефективна система покарань за посягання на них.

Ключові слова: погроза, насильство, працівник правоохоронного органу, детермінанти, причини та умови злочинів, кримінологічна характеристика, запобігання злочинам.

SUMMARY

Based on the analysis of judicial practice, results of research by scientists, the article reveals features of organizational and managerial determinants of threat or violence against law enforcement officers in Ukraine. The system of such determinants includes: shortcomings in law enforcement reform, staff shortages and low-quality personnel management, unsatisfactory training, low level of authority of law enforcement and trust in them, unsatisfactory evaluation system of law enforcement results, presence of facts of illegal activity among law enforcement officers, their biased media coverage, unsatisfactory criteria for evaluating the work of law enforcement officers, inefficient system of penalties for encroachment on them.

It has been established that the most obvious shortcomings of law enforcement reform are the following: 1) reform is carried out beyond the national idea, or a single concept of law enforcement; 2) significant imbalance and disproportion in the workload and logistics of the law enforcement system; 3) there are significant shortcomings in the system of selection of candidates for service; 4) the level of training of law enforcement officers remains unsatisfactory; 5) there is no national program to increase the image of law enforcement officers, strengthen their authority, as well as increase their credibility; 6) the key emphasis in the reform is on innovation, but basic needs of law enforcement are not met.

Determinants of organizational and managerial nature are largely related to the shortcomings of law enforcement reform, and therefore they should be taken into account in the later stages of this process. However, knowledge of these reasons and conditions allows entities authorized to prevent threats or violence against law enforcement officers to direct appropriate measures of victimology, special criminology and general social prevention in the necessary direction.

Key words: threat, violence, law enforcement officer, determinants, causes and conditions of crimes, criminological characteristics, crime prevention.

... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків. 2019. 216 с.

8. Марков М. М. Загальна характеристика професійної підготовки працівників оперативних підрозділів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 2 (107). 2018. С. 224–232.

9. Моховой М. Б. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, посягающих на представителей власти: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2004. 26 с.

10. Швець Д. В. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 103–112.

11. Кудряшов А. В. Некоторые причины и условия, способствующие совершению преступлений в отношении сотрудников органов внутренних дел. *Правопорядок: история, теория, практика*. 2014. №. 2 (3). С. 91–93.